

کارکرد عقل و برهان در اثبات اوصاف الهی

از دیدگاه ملاصدرا

مژگان فتاحی^(۱)

علی ارشدریاحی^(۲)

چکیده

دو کارکرد «استقلالی» و «ابزاری» عقل است که در سایر پژوهشهای مشابه، مورد توجه نبوده است. عدم تفکیک میان دو کارکرد استقلالی و ابزاری عقل، زمینه‌ساز نسبت دادن روش غیرعقلی و برهانی به حکمت متعالیه و حتی التقاطی بودن آن شده است. پژوهش پیش‌رو، بعنوان یک بررسی موردی در حوزه اوصاف الهی، بیانگر بُعد عقلی، برهانی و فلسفی حکمت متعالیه صدرایی است.

ملاصدرا در آثار خود، بکارگیری عقل و استدلال عقلی را برای اثبات و فهم اوصاف الهی بطور مستقل، کارآمد میدانند. با تبیین روش ملاصدرا در استفاده از «عقل» روشن میگردد که وی طرح مباحث را با محوریت «برهان» صورتبندی کرده و بحثهای مفصل و منسجمی درباره صفات الهی ارائه نموده، بگونه‌یی که اهم مباحث اوصاف الهی بشکل قابل توجهی تبیین و اثبات برهانی شده است. بر اساس تتبع حاضر، مهمترین برهانها و قواعد فلسفی در این حوزه، که ملاصدرا آنها را تبیین و اثبات نموده، عبارتند از: برهان وجودشناختی، قاعده «بسیط الحقیقه کل الاشياء»، قاعده «معطی شیء، فاقد شیء نیست»، قاعده «واجب الوجود لذاته واجب من جمیع جهاته» و برهان عنایت. بحثهای مبسوط و مبتنی بر براهین عقلی ملاصدرا درباره اوصاف الهی، از یکسو حاکی از باور وی به صحت کارکرد استقلالی عقل در این حوزه و از سوی دیگر تأییدکننده توانمندی عقل در حوزه معرفت‌شناسی اوصاف الهی بنحو مستقل است. نتیجه حاصل از این پژوهش، رهیافتی مبتنی بر تفکیک

کلیدواژگان: عقل، برهان، کارکرد استقلالی، اوصاف الهی، قواعد فلسفی، حکمت متعالیه، ملاصدرا.

۱. مقدمه

ملاصدرا در آثار خود از ابزارهای مختلف شناخت و ادراک، بویژه عقل نام برده و در مورد آنها بحث و بررسی نموده است. ادراک مستقل عقل، ادراکی است که همه مقدمات یادست‌کم‌کبرای استدلال مولد معرفت، عقلی باشد؛ اما استدلالی که کبرای آن نقلی باشد، ادراک مستقل عقلی بدست نخواهد داد (رشاد، ۱۳۹۳: ۶۳).

(۱). دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران؛ m1390fatahi@gmail.com

(۲). استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)؛ arshad@ltr.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۳۰ تاریخ تأیید: ۱۴۰۰/۴/۲۰ نوع مقاله: پژوهشی

DOR: 20.1001.1.15600874.1400.27.2.3.1